

DAMIAN SZELESZCZUK*

ŚRODKI KARNE W ŚWIETLE NOWELIZACJI KODEKSU KARNEGO Z DNIA 20 LUTEGO 2015 R.¹

I. Uwagi ogólne

1. Reforma prawa karnego wynikała przede wszystkim z potrzeby korekty dotychczasowej polityki karnej. Uwidoczniła ona konieczność prze-modelowania dotychczasowego systemu sankcji karnych, zmiany struktury orzekanych kar i poszukiwania alternatywnych sposobów służących skuteczniejszemu zwalczaniu przestępczości². Należy podkreślić, że do-

* Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; e – mail: d.szeleszczuk@wp.pl

¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2015 r. poz. 396. Przedmiotem niniejszego opracowania będą, wynikające z nowelizacji Kodeksu karnego (k.k.) z 20 lutego 2015 r., zmiany dotyczące środków karnych. Pominięta zostanie natomiast problematyka przypadku i środków kompensacyjnych, choć i one generują określone problemy. W tym kontekście wspomnieć wypada jedynie o wykonaniu orzeczonego przed 1 lipca 2015 r. na podstawie art. 46 § 1 k.k. obowiązku naprawienia szkody. Przepisy ustawy z 20 lutego 2015 r. nie przewidują mechanizmu zamiany środków karnych w środki kompensacyjne, co oznacza, że przepisów wykonawczych odnoszących się wyłącznie do środków kompensacyjnych nie powinno się stosować do środków karnych. Odrębnego opracowania wymagałyby także rozwiązania wynikające z nowelizacji Kodeksu karnego z 20 marca 2015 r., które także wprowadziły wiele zmian odnoszących się do środków karnych.

² Szerzej na temat ogólnych założeń nowelizacji prawa karnego patrz zwłaszcza J. Skupiński, *O projekcie nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 4 kwietnia 2013 r. w zakresie środków karnych. Kilka refleksji*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013, s. 304 – 317, A. Zoll, *Nowelizacja Kodeksu karnego z 1997 r.*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. 13, s. 5 – 16, W. Wróbel, *Uwagi wstępne*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 27–29,

piero z perspektywy czasu będzie można ocenić efektywność przyjętych rozwiązań.

2. Zmiany będące następstwem nowelizacji z 20 lutego 2015 r. w mniejszym lub większym stopniu dotknęły niemal każdego środka karnego. Niektóre z nich miały charakter porządkowy, wyrażający się w uzupełnieniu luk w dotychczasowych unormowaniach, zmianach terminologicznych czy językowych. Nie naruszały one istoty środków karnych. Pozostałe zmiany były merytoryczne, a wynikające z nich konsekwencje były dalej idące.

3. Niewątpliwie najistotniejszą zmianą o charakterze strukturalnym było wyodrębnienie, z jednorodnej dotychczas grupy środków karnych, przypadku i środków kompensacyjnych w postaci obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz nawiązki, i umieszczenie ich w nowym rozdziale Va k.k. W ten sposób ustawodawca uzupełnił system środków penalnych o nową, nieznaną dotychczasowym kodyfikacjom karnym, kategorię. Po 1 lipca 2015 r. system ten tworzą zatem: kary, środki karne, przypadek i środki kompensacyjne, środki probacyjne i środki zabezpieczające. Ani w Kodeksie karnym z 1932 r.³, ani w Kodeksie karnym z 1969 r.⁴ system ten nie był tak zróżnicowany. Niewątpliwie zabieg ten służy waloryzacji roli przypadku oraz idei kompensacji. Wyraża on także ustawowe preferencje co do funkcji, które powinny być realizowane przez tę nową grupę środków penalnych.

4. Dokonana przez ustawodawcę dyferencjacja środków penalnych na środki karne i kompensacyjne każe zastanowić się nad tym, czy ma ona charakter dychotomiczny. Jeżeli przyjąć, że tak jest, to należałoby uznać, że obecnie funkcję kompensacyjną będą pełnić wyłącznie środki ujęte w rozdziale Va k.k. Wydaje się jednak, że podział ten nie ma charakteru rozłącznego, w tym sensie, że również niektóre spośród środków karnych, pomimo tego, że formalnie za kompensacyjne nie zostały uznane, nadal będą realizować cele związane z naprawieniem szkody wynikającej z przestępstwa⁵. Mowa tu przede wszystkim o świadczeniu pieniężnym

P. Kardas, J. Giezek, *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji Kodeksu karnego*, „Palestra” 2015, nr 7 – 8, s. 10 – 24.

³ Dz. U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.

⁴ Dz. U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.

⁵ Por. także J. Raglewski, *Środki karne*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja...*, s. 157 – 158.

czy podaniu wyroku do publicznej wiadomości⁶. Zresztą wydaje się, że *criterium divisionis* środków kompensacyjnych od środków karnych nie były wyłącznie funkcje pełnione przez określony środek, ale także ich retrospektywny charakter. W przeciwieństwie bowiem do środków karnych, ukierunkowanych z reguły ku przyszłości, realizujących cele z zakresu prewencji, przepadek i środki kompensacyjne zwrócone są w, zmuszając sprawcę do rozliczenia się z skutkami popełnionego przestępstwa⁷.

5. Zmiany w systemie środków karnych doprowadziły do uszczuplenia katalogu środków karnych. Po 1 lipca 2015 r. katalog ten liczy dziesięć środków karnych, wobec trzynastu środków znajdujących się w nim przed nowelizacją. Warto przypomnieć, że w pierwotnej wersji k.k. z 1997 r. obejmował on osiem środków karnych. Uchylone przepisy stanowiły podstawę wyodrębnienia środków karnych w postaci: przypadku (art. 39 pkt 4), obowiązku naprawienia szkody (art. 39 pkt 5) i nawiązki (art. 39 pkt 6). Środki te nie zniknęły jednak z k.k., ale uzyskały w nim nowe miejsce i status. Zostały bowiem umieszczone w nowym rozdziale Va k.k., zatytułowanym „Przepadek i środki kompensacyjne”.

II. Uwagi szczegółowe

1. Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi

Nowelizacja k.k. z 20 lutego 2015 r. w sposób wyraźny określiła możliwość czasowego orzekania zakazu ujętego w art. 41 § 1a i 1b k.k. W dotychczasowym brzmieniu przepisu możliwość taka nie była *expressis verbis* wyrażona. Ze względów językowych usunięto określenie orzekania zakazu „na zawsze” i ujęto jako orzekanie „dożywotnie”. Jest to zdecy-

⁶ Por. m.in. Z. Sienkiewicz, *Kilka refleksji o funkcjach świadczenia pieniężnego*, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska (red.), *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa profesora Jana Skupińskiego*, Warszawa 2013, s. 169, teź *Kilka refleksji o dyrektywach wymiaru środków karnych*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia...*, s. 302, M. Melezini, [w:] M. Melezini (red.), *System prawa karnego. T. 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010, s. 39, D. Szeleszczuk, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 395 i 398.

⁷ Por. K. Szczucki, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. T. 2. Komentarz do art. 32 – 116*, Warszawa 2015, *Komentarz do rozdziału Va*, Lex/el.

dowanie bardziej precyzyjne określenie, wskazujące, że granicą obowiązywania środka karnego jest śmierć sprawcy. Tym samym neguje się, jak zdawały się wskazywać poprzednio obowiązujące przepisy, że środek ten obowiązuje na zawsze, a więc również po śmierci sprawcy⁸.

Jednocześnie poszerzono przesłanki orzekania zakazu. Obecnie jest to możliwe również w razie skazania na karę pozbawienia wolności za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego⁹. Trafnie zauważono, że przesłanka ta została wadliwie ujęta ze względu na posłużenie się przez ustawodawcę spójnikiem koniunkcji, a nie alternatywy zwykłej. Na gruncie wykładni językowej należałoby zatem przyjąć, że orzeczenie tego środka karnego jest możliwe tylko wówczas, gdyby przestępstwo jednocześnie skierowane było przeciwko życiu i zdrowiu¹⁰. Z oczywistych względów taka interpretacja byłaby trudna do zaakceptowania, stąd decyzja ustawodawcy o zmianie normatywnego kształtu zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi. Wynika ona z art.7 pkt 4 nowelizacji Kodeksu postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 16 marca 2016 r.¹¹. W świetle uzasadnienia projektu zmiana ta stanowi korektę w treści analizowanego przepisu k.k., eliminującą wadę dostrzeżoną w okresie od uchwalenia ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. W brzmieniu nadanym ustawą z 20 lutego 2015 r. jedną z przesłanek zastosowania omawianego środka karnego jest skazanie na karę pozbawienia wolności za umyślne przestępstwo przeciwko **życiu i zdrowiu** popełnione na szkodę małoletniego. W dotychczasowym stanie prawnym warunkiem orzeczenia środka karnego z art. 41 § 1 a k.k. było skazanie na karę pozbawienia wolności za przestępstwo godzące jednocześnie w życie i zdrowie, co z politycznokryminalnego punktu widzenia trudno uznać za rozwiązanie słuszne. W noweli marcowej przewiduje się zastąpienie spójnika koniunkcji („i”) alternatywą zwykłą („lub”). Dla zastosowania

⁸ W literaturze już od dawna zwracano uwagę na wadliwość ujęcia granic czasowych środków orzekanych na zawsze. Por. m.in. M. Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 376.

⁹ Należy zaznaczyć, że zakres pojęcia „przestępstwo umyślne” obejmuje również przestępstwa umyślno – nieumyślne, zarówno te kwalifikowane przez następstwo (np. 156 § 3 k.k.), jak i te kwalifikowane kumulatywnie (art. 11 § 2 k.k.) z umyślno – nieumyślną stroną podmiotową (np. 157 § 1 k.k. w zb. z 155 k.k.).

¹⁰ Por. J. Raglewski, *Środki karne...*, s. 159 – 160.

¹¹ Dz. U. z 2016 r., poz. 437.

zakazu wystarczy, aby przestępstwo godziło w jedno z dóbr rodzajowych – życie lub zdrowie.

Uzupełnienie przesłanek „logicznie zamyka katalog ataków na dobrostan małoletniego, które mogą skutkować orzeczeniem zakazu”¹². Nie będą musiały to być tylko przestępstwa zgrupowane w rozdziale XIX k.k., gdyż ustawa nie odwołuje się do tego rozdziału, a określa jedynie dobro chronione. Literalne brzmienie art. 41 § 1a k.k. wskazuje, iż skazanie na karę 25 lat pozbawienia wolności lub karę dożywotniego pozbawienia wolności wyklucza możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi. Stanowisko to, mimo zgodności z wykładnią językową, jest jednak trudne do zaakceptowania z punktu widzenia polityczno-kryminalnego. Jeśli więc możliwe jest orzeczenie przedmiotowego środka karnego w wypadku skazania na terminową karę pozbawienia wolności, to tym bardziej zasadne powinno być jej orzeczenie w razie skazania na karę surowszą.

2. Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu

Zmiana dotycząca tego środka karnego ma w głównej mierze charakter językowy i polega na ujęciu środka karnego jako zakazu, a nie jako obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach. Jak wynika z uzasadnienia projektu, znacznie prostsze jest wyrażenie treści normatywnej tego środka poprzez określenie jej jako „zakazu” niż jako „obowiązku powstrzymania się od...”. Przy takiej redakcji unika się też powtórzeń odnoszących się do innych zakazów objętych tym przepisem¹³. Inną zmianą o charakterze porządkowym jest zmiana określenia terminu jego orzekania z „na zawsze” na „dożywotnio”.

Ponadto nowelizacja k.k. z 2015 r. przewiduje alternatywny sposób kontrolowania wykonania zakazu zbliżania się do określonych osób. Oprócz obowiązku zgłaszania się na Policję, kontrola taka może odbywać się za pomocą systemu dozoru elektronicznego.

¹² Por. uzasadnienie projektu nowelizacji k.k. z 15 maja 2014 r. – Sejm VII kadencji, druk nr 2393, s. 25.

¹³ Por. tamże, s. 24.

3. Nakaz opuszczenia lokalu

W wyniku nowelizacji nakaz okresowego opuszczenia lokalu może być również orzeczony tytułem środka zabezpieczającego (art. 99 k.k.), co wcześniej wywoływało wątpliwości w piśmiennictwie¹⁴. Uporządkowała ona również zasady orzekania nakazu opuszczenia lokalu (art. 39 pkt 2e). W dotychczasowym stanie prawnym nie było dostatecznie precyzyjne, czy nakaz ten był konsumowany przez czynność jednorazową (konkretne uwolnienie zajmowanego lokalu), czy zobowiązanie okresowe, związane z zakazem zbliżania się do tego lokalu. Wątpliwości w tym zakresie potęgowała regulacja Kodeksu postępowania karnego z 1997 r., który posługiwał się pojęciem nakazu opuszczenia lokalu jako postacią środka zapobiegawczego, orzukanego na 3 miesiące. Literalna wykładnia przepisu w wersji sprzed nowelizacji nakazywałaby uznać za wykonany środek karny w sytuacji, gdy sprawca opuścił lokal, a następnie do niego powrócił, co w oczywisty sposób sprzeciwiało się celowi, do realizacji którego został uchwalony. W istocie więc treścią nakazu opuszczania lokalu jest jednorazowa czynność opuszczenia lokalu połączona z obowiązkiem pozostawiania poza nim przez czas wskazany w orzeczeniu. Jeszcze przed nowelizacją w orzecznictwie dostrzegano, że istota tego środka karnego nie sprowadza się wyłącznie do opuszczenia lokalu, ale również obejmuje obowiązek pozostawiania poza lokalem zajmowanym wspólnie z pokrzywdzonym przez okres wskazany w wyroku¹⁵.

Stosownie do dodanego nowelą z 20 lutego 2015 r. art. 41a § 3a k.k. sąd, obok nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, orzeka również zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego. Obowiązek ten dotyczy tylko sytuacji, w której nastąpiło orzeczenie nakazu opuszczania lokalu za przestępstwa stypizowane w rozdziałach XXV i XXVI k.k. Skazanie za inne przestępstwa nie uzasadnia takiego kumulowania środków karnych. Pod względem czasu zakaz zbliżania się ma być orzekany na okres równy okresowi, na który zastosowano nakaz opuszczenia lokalu. Powiązanie nakazu opuszczenia lokalu z zakazem zbliżania się do pokrzywdzonego w sposób oczywisty doprowadzi do zwiększenia zakresu ochrony pokrzywdzonego poprzez poszerzenie przestrzeni, w której pokrzywdzony będzie mógł przebywać bez konieczności znoszenia obec-

¹⁴ Por. A. Sakowicz, [w:] M. Melezini (red.), *System...*, s. 572.

¹⁵ Wyr. SN z 6.12.2012 r., V KK 306/12, Legalis.

ności sprawcy¹⁶. Obligatoryjny charakter tego zakazu sprawia, że sąd nie ocenia celowości jego zastosowania. O tym, że jest to konieczne, przesądził ustawodawca, uniemożliwiając tym samym swobodę kształtowania sankcji karnej i dostosowania jej do stopnia winy i społecznej szkodliwości.

Istotną treścią orzeczenia nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jest określenie przez sąd terminu jego wykonania (art. 41a § 5 k.k.). Jak zauważa się w uzasadnieniu projektu, „bez tej regulacji trudno byłoby egzekwować opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym”¹⁷. Każdorazowo zatem sąd musi określić termin wykonania tego środka karnego, niezależnie od trybu (fakultatywnego czy obligatoryjnego) jego orzekania¹⁸. Może więc zaistnieć sytuacja, że nakaz opuszczenia lokalu będzie podlegał wykonaniu w innym terminie niż pozostała część wyroku, który zgodnie z art. 9 § 2 Kodeksu karnego wykonawczego (k.k.w.) staje się wykonalny z chwilą uprawomocnienia się¹⁹. Wydaje się więc, że przepis art. 41a § 5 k.k. stanowi w tym zakresie *lex specialis* w stosunku do art. 9 § 2 k.k.w. Ze względów gwarancyjnych sąd powinien tak określić termin jego wykonania, aby nie nastąpił on przed uprawomocnieniem się orzeczenia. Termin ten powinien być określony datą dzienną albo w inny sposób pozwalający na precyzyjne wskazanie czasu wykonania nakazu (np. w terminie 30 dni od uprawomocnienia się orzeczenia). Nie można określić terminu za pomocą odwołania się do zdarzeń przyszłych i niepewnych (wyzdrowienie skazanego, znalezienie przez niego innego lokalu czy znalezienie pracy). Niewykonanie nakazu opuszczenia lokalu w terminie określonym przez sąd zgodnie z art. 41a § 5 k.k. skutkować powinno odpowiedzialnością na podstawie art. 244 k.k.

Przyjęte przez ustawodawcę w art. 41a § 5 k.k. rozwiązanie może budzić pewne wątpliwości w związku z treścią art. 103 § 2 k.k. Zgodnie z nim przepis art. 103 § 1 pkt 3 (ustanawiający 10 – letni termin przedawnienia wykonania kary) stosuje się odpowiednio do środków karnych, środków kompensacyjnych oraz przepadku. Oznacza to, iż w odniesieniu do nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym termin przedawnienia wykonania będzie biegł od uprawomocnienia się orzecz-

¹⁶ Por. także D. Szeleszczuk, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak. (red.), *Kodeks...*, s. 369.

¹⁷ Por. uzasadnienie projektu nowelizacji k.k. z 15 maja 2014 r. – Sejm VII kadencji, druk nr 2393, s. 25.

¹⁸ Tak słusznie J. Raglewski, *Środki karne...*, s. 163.

¹⁹ Tamże.

nia, mimo iż zgodnie z art. 41a § 5 k.k. termin jego wykonania nie musi być tożsamy z terminem uprawomocnienia się orzeczenia. W skrajnych sytuacjach może być bardzo odległy od daty, w której doszło do uprawomocnienia się wyroku.

W rozważaniach dotyczących przedmiotowego środka karnego nie sposób również pominąć konsekwencji wynikających ze zmiany art. 63 §3 k.k. Umożliwia on zaliczenie na poczet nakazu opuszczenia lokalu odpowiadającego mu rodzajowo środka zapobiegawczego w postaci określonego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

4. Zakaz wstępu na imprezę masową

Zmiany w zakresie tego środka karnego nie miały charakteru merytorycznego. Polegały jedynie na modyfikacji treści art. 41b § 3 k.k. W obecnym brzmieniu przewiduje on, iż na sprawcę, względem którego orzeczono środek karny zakazu wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może nałożyć dodatkowy (trwający od 6 do 12 miesięcy) obowiązek w postaci przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego. Przed 1 lipca 2015 r. obowiązek ten polegał na przebywaniu skazanego w określonym miejscu stałego pobytu. Zatem nowelizacja poszerzyła zakres tego obowiązku. Poza miejscem stałego pobytu skazany może być zobowiązany do przebywania w innym wyznaczonym miejscu. Nieokreśloność tego zwrotu może prowadzić do nadużyć, polegających przykładowo na wskazaniu miejsca bardzo oddalonego od miejsca zamieszkania skazanego²⁰. Określoność kary wymagałaby, aby treść tego obowiązku była określona w sposób niepozostawiający sądowni tak dużej swobody w zakresie kształtowania sankcji karnej.

5. Świadczenie pieniężne

W wyniku nowelizacji od 1 lipca 2015 r. zmieniła się jedynie systematyka środka karnego w postaci świadczenia pieniężnego. Podstawy jego

²⁰ Por. J. Raglewski, *Środki karne...*, s. 162.

orzekania zostały ujęte w art. 43a k.k. Przepis ten nie zawiera merytorycznych zmian w stosunku do kształtu, jaki został nadany świadczeniu pieniężnemu w wyniku nowelizacji k.k. z 20 marca 2015 r.²¹, która weszła w życie 18 maja 2015 r. To właśnie ta nowela wprowadziła (art. 49 § 2 k.k. w brzmieniu nadanym ustawą z 20 marca 2015 r.) obowiązek orzekania przez sąd świadczenia pieniężnego w minimalnej kwocie 5 000 złotych w przypadku skazania za przestępstwa z art. 178a § 1, art. 179 i 180 k.k. lub 10 000 zł w przypadku tzw. *quasi-recydywistów*, tj. sprawców przestępstwa określonego w art. 178a § 4 k.k. Obowiązek orzekania świadczenia pieniężnego w połączeniu z określeniem minimalnej granicy w odniesieniu do niektórych przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji budzi pewne wątpliwości. Ogranicza to niewątpliwie zakres swobody sędziowskiej, a w pewnych sytuacjach może prowadzić do zastosowania reakcji karnej bardziej dolegliwej niż wynikałoby to ze stopnia winy i społecznej szkodliwości.

W wyniku nowelizacji z 20 lutego 2015 r. i 20 marca 2015 r. nie zmienił się beneficjent świadczenia pieniężnego. Nie zdecydowano się również na rozszerzenie zakresu stosowania świadczenia pieniężnego w sytuacji skazania za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w dalszym ciągu utrzymując dotychczasowy katalog (art. 178a § 1 i 178a § 4, 179 i 180 k.k.).

6. Zmiany dotyczące czasu trwania i zawieszenia biegu niektórych środków karnych

W wyniku nowelizacji k.k. z 20 lutego 2015 r. wydłużono czas trwania zakazu wykonywania zawodu, zajmowania stanowiska, wykonywania działalności oraz zakazu prowadzenia pojazdów z 10 do 15 lat. Określono również czas trwania zakazu zbliżania się kontrolowanego w systemie dozoru elektronicznego – najkrócej na 3 miesiące, najdłużej na 12 miesięcy (art. 43 § 1a k.k.). Obecnie liczba środków karnych, które mogą być orzekane na okres do 15 lat wynosi cztery. Rozwiązania polegające na wydłużeniu okresów, na które orzekane są środki karne, w połączeniu z poszerzeniem zakresu dożywotniego ich orzekania, są przejawem dającej się zauważyć tendencji polegającej na zakamuflowanym zaostreniu

²¹ Dz. U. z 2015 r., poz. 541.

represyjności prawa karnego. Jej specyfika polega na tym, że dokonuje się ona nie za pomocą tradycyjnych instrumentów w postaci kary, ale poprzez zwiększanie liczby środków karnych, modyfikowanie podmiotowego i przedmiotowego ich zakresu czy wydłużanie terminów na które są orzekane²².

Zgodnie ze znowelizowanym art. 43 § 2 k.k. pozbawienie praw publicznych, zakazy i nakaz obowiązują od uprawomocnienia się orzeczenia. Na tym jednak nie wyczerpuje się ich dolegliwość. Obowiązują one bowiem od uprawomocnienia się orzeczenia do rozpoczęcia wykonywania kary pozbawienia wolności, przez okres odbywania kary pozbawienia wolności, a ponadto od opuszczenia zakładu karnego do czasu upływu orzeczonego okresu środka karnego, zwolnienia z jego odbycia, darowania czy przedawnienia wykonania²³. Zatem czas obowiązywania środków karnych będzie zasadniczo dłuższy niż czas, na który je orzeczono. Obowiązywanie środka karnego oznacza, że w okresie tym skazany nie może korzystać z praw publicznych, których został pozbawiony, bądź zobowiązany jest zachować się w określony sposób, zgodnie z treścią orzeczonego środka (np. zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego).

Na podstawie art. 43 § 2a k.k. okres, na który orzeczono zakazy, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo. Bieg terminu, na który orzeczono środek karny pozbawienia praw publicznych, zostaje więc zawieszony na skutek okoliczności w postaci odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności, orzeczonej chociażby z inne przestępstwo. Jest to zatem okres spoczywania biegu terminu, na który został orzeczony środek karny. Po zakończeniu odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności okres, na który orzeczono pozbawienie praw publicznych, rozpoczyna lub kontynuuje swój bieg. Takie ograniczenie było znane k.k. z 1969 r., który również przewidywał zawieszenie biegu okresu, na który orzeczono pozbawienie praw, w czasie odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności, także w wypadku, gdy kara ta została orzeczona za inne przestępstwo (art. 45 k.k. z 1969 r.). Takie rozwiązanie ma zapobiec sytuacji, w której okres, na który orzeczono pozbawienie praw publicznych, biegłby podczas odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności, a więc wówczas, gdy skazany byłby obiektywnie pozbawiony możliwo-

²² Dostrzega to m.in. W. Zalewski, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks...*, *Komentarz do art. 39*, Legalis/el.

²³ Por. K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989, s. 499.

ści korzystania z praw, funkcji i tytułów objętych treścią środka karnego. Inna regulacja stwarzałaby sytuację, w której dolegliwość środka karnego byłaby jedynie iluzoryczna, a cele stawiane przed nim nie zostałyby zrealizowane²⁴. Spoczywanie biegu zawieszenia ma sprawić, że skazany rzeczywiście odczuje wykonanie tego środka karnego, oraz podkreślić jego represyjny charakter.

W kontekście art. 43 § 2a k.k. należy wskazać, że w przypadku odbywania kary pozbawienia wolności przez sprawcę, względem którego orzeczono terminowy środek karny, zawieszeniu podlega jedynie bieg okresu, na który go orzeczono, natomiast przez cały ten czas pozbawienie praw lub zakaz obowiązuje, toteż skazany nie będzie mógł np. realizować przysługującego mu czynnego prawa wyborczego. Zasada, że okres, na który orzeczono środek karny, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo, nie znajduje jednak zastosowania w odniesieniu do pozbawienia praw publicznych (art. 43 § 2b k.k.). W przypadku tego środka bowiem, okres, na który go orzeczono, nie biegnie tylko w czasie odbywania kary pozbawienia wolności orzeczonej za przestępstwo, w związku z którym zastosowano pozbawienie praw. Rozwiązanie to wynika z wymogów prawa europejskiego, a w szczególności dotyczących prawa wyborczego więźniów²⁵. W regulacji obowiązującej przed 1 lipca 2015 r. dopatrywano się sprzeczności z art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁶ przez to, że prowadziła ona do zerwania związku przyczynowego pomiędzy czynem, za który orzeczono ten środek karny, a skutkami jego stosowania w postaci pozbawienia czynnego prawa wyborczego.

²⁴ Por. J. Kulesza, *Bieg kar dodatkowych wymierzonych z art. 38 pkt 1–4 k.k.*, „Nowe Prawo” 1981, nr 5, s. 40.

²⁵ Por. uzasadnienie projektu k.k. z 15 maja 2014 r., Sejm VII kadencji, druk nr 2393, a także D. Szeleszczuk, *Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym*, Warszawa 2013, s. 230 oraz A. Zoll, *Rozważania o potrzebie zmian w zakresie środków represji karnoprawnej*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacna, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013, s. 215.

²⁶ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

7. Obowiązek zwrotu korzyści majątkowej

Uchylenie art. 52 k.k. uzasadniono tym, że unormowania w nim zawarte są obecnie regulowane przez ustawę z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary²⁷. Ustawodawca nie był jednak konsekwentny, utrzymując analogiczną instytucję w Kodeksie karnym skarbowym.

Słowa kluczowe: nowelizacja kodeksu karnego, środki karne, środki kompensacyjne

Bibliografia

- Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989.
- Kaczorkiewicz D., *Pozycja podmiotu zobowiązanego do zwrotu korzyści majątkowej w polskim procesie karnym (art. 52 Kodeksu karnego)*, Toruń 2005.
- Kardas P., Giezek J., *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji Kodeksu karnego*, Palestra 2015, nr 7 – 8.
- Kulesza J., *Bieg kar dodatkowych wymierzonych z art. 38 pkt 1–4 k.k.*, „Nowe Prawo” 1981, nr 5.
- Kulik M., [w:] M. Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2006.
- Melezini M., [w:] M. Melezini (red.), *System prawa karnego. T. 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010.
- Raglewski J., *Środki karne*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Sakowicz A., [w:] M. Melezini (red.), *System prawa karnego. T. 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010.
- Sienkiewicz Z., *Kilka refleksji o funkcjach świadczenia pieniężnego*, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska (red.), *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa profesora Jana Skupińskiego*, Warszawa 2013.
- Sienkiewicz Z., *Kilka refleksji o dyrektywach wymiaru środków karnych*, [w:] W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania*

²⁷ Dz. U. z 2012 r. poz. 768 ze zm. Szerzej na temat wzajemnych związków pomiędzy odpowiedzialnością na podstawie art. 52 KK, a odpowiedzialnością na podstawie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych patrz D. Kaczorkiewicz, *Pozycja podmiotu zobowiązanego do zwrotu korzyści majątkowej w polskim procesie karnym (art. 52 Kodeksu karnego)*, Toruń 2005, s. 34 i n.

- prawa karnego. *Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013.
- Skupiński J., *O projekcie nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 4 kwietnia 2013 r. w zakresie środków penalnych. Kilka refleksji*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013.
- Szczucki K., [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. T. 2. Komentarz do art. 32 – 116*, Warszawa 2015, *Komentarz do rozdziału Va*, Lex/el.
- Szeleszczuk D., *Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym*, Warszawa 2013.
- Szeleszczuk D., [w:] A. Grzeškowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Wróbel W., *Uwagi wstępne*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Zalewski W., [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. T. 2. Komentarz do art. 32 – 116*, Warszawa 2015, *Komentarz do art. 39*, Legalis/el.
- Zoll A., *Nowelizacja Kodeksu karnego z 1997 r.*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. 13.
- Zoll A., *Rozważania o potrzebie zmian w zakresie środków represji karnoprawnej*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Nielacna, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013.

PENAL MEASURES IN THE LIGHT OF THE AMENDMENTS TO THE CRIMINAL CODE OF 20 FEBRUARY 2015

S u m m a r y

The subject of the article are changes to the penal measures resulting from the amendment of the Criminal Code of 20 February 2015. The author analyzes the consequences of these changes. The most important of them is to isolate Chapter 5a, where the forfeiture and compensation measures in the form of exemplary damages and the obligation to repair the damage are placed.

Key words: amendment of the Criminal Code, penal measures, compensatory measures

**КАРАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ В СВЕТЕ ИЗМЕНЕНИЯ УГОЛОВНОГО КОДЕКСА
ОТ 20 ФЕВРАЛЯ 2015 Г.**

Р е з ю м е

Предметом анализа являются изменения в результате внесения поправок в Уголовный кодекс от 20 февраля 2015 г. в сфере карательных мер. Автор анализирует последствия этих изменений. Наиболее важным из них является введение главы 5а, где находятся положения, касающиеся конфискации и компенсационных мер в виде избытка и обязанности возмещения ущерба.

Ключевые слова: изменения Уголовного кодекса, карательные меры, компенсационные меры